

man and one woman, they will never live in certain areas, for except in certain circumstances. If other social groups clearly understood boundaries between «their» and «strangers», which often leads to conflict, men and women tend to communicate with one another kindly. In opposition to «man – woman», «man» is the unmarked member, and as a social group for men may be more significant category than a gender.

When creating gender differences it is important to compare the «male» and «female», that is the feminine dependence on masculine.

Consequently a gender can be interpreted as socio-cultural phenomenon that

reflects a set of social and cultural norms, expectations and perceptions that are associated with men and women in a given society.

The gender factor characteristics are that in many areas of knowledge such as gender psychology, social psychology, sociology, theory of discourse and communication there will be a place to study it.

Literature

1. Basow S. A. Gender stereotypes and roles. – Pacific Grove, 1992. – P. 17.
2. Coats J. Women talk / J. Coats. – Oxford: Blackwell publishers, 1996. – 324 p.
3. Gallagher M. Gender setting: new agendas for media monitoring and advocacy / Margaret Gallagher. – London: WACC, 2001. – 217 p.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ УЧИТЕЛЯ

Харченко А. С.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Ключові слова: професійне мислення, педагогічна діяльність, рівні педагогічного мислення, творчий потенціал, особистість учителя.

Keywords: professional thinking, pedagogical activity, levels of pedagogical thinking, creative potential, teacher's personality.

Однією з фундаментальних проблем педагогічної психології є проблема дослідження професійного мислення учителя. Її значимість зумовлена, з одного боку, важливістю педагогічного мислення в організації діяльності, професійної поведінки та спілкування учителя, з іншого боку, відсутністю сталої системи поглядів на розуміння закономірностей становлення та функціонування педагогічного мислення.

Мета нашого дослідження полягає у теоретичному вивченні психологічних особливостей професійного мислення учителя.

Термін “професійне мислення” в науковий обіг почав входити з другої половини ХХ століття, у зв'язку із значною інтелектуалізацією суспільної праці.

Поняття “професійне мислення” вживається в двох сенсах: коли підкреслюється високий професійний рівень фахівця і коли виділяються особливості мислення, обумовлені характером професійної діяльності.

Психологи і педагоги трактують поняття “педагогічне мислення” в про-

цесуальному аспекті, тобто мислення вчителя характеризується через педагогічну діяльність і поза цією діяльністю не виявляється.

Ю. М. Кулюткін і Г. С. Сухобська [4] визначають мислення вчителя як “здатність” використовувати педагогічні ідеї в конкретних ситуаціях діяльності, вміння “бачити” в конкретному явищі його загальну педагогічну суть. Тобто педагогічне мислення як вид професійного мислення, що дозволяє суб'єктові пізнавати суть педагогічної ситуації та організувати свої педагогічні дії для її цілеспрямованого перетворення.

Професійно-педагогічне мислення, за Н. В. Кузьміною, – це узагальнене та опосередковане відображення об'єкту, процес шуканих і початкових результатів педагогічної праці [5].

На думку Д. В. Вількеєва, професійне мислення вчителя – це узагальнене відображення і перетворення в його психіці об'єктивних характеристик педагогічного процесу, що детермінується специфікою педагогічних явищ, цілями і задачами навчання і виховання,

а також професійним досвідом вчителя [6].

За М. М. Кашаповим, професійне педагогічне мислення – це пізнавальний процес виявлення і розв'язання педагогічної проблемності, що характеризується особистісним включенням вчителя на перетворення в ході професійної діяльності [2].

Професійне мислення є складною інтегральною якістю, яка зумовлена специфічними особливостями тієї науки, що певним чином орієнтує педагогічне мислення. Тому професійне мислення вчителя фізики відрізняється від професійного мислення вчителя хімії, біології, математики чи літератури.

Професійне педагогічне мислення проходить наступні етапи: виявлення проблемності в педагогічній ситуації як усвідомлення професійного утруднення; виникнення (“формулювання”) проблемної педагогічної ситуації на основі усвідомлення утруднення, її опис, розпізнавання, аналіз; постановка конкретних задач по вирішенню сформульованої проблемної педагогічної ситуації. Згодом у ході практичної діяльності відбувається безпосереднє вирішення поставлених задач з метою подолання суперечності в педагогічному процесі.

М. М. Кашапов [2] запропонував таку структуру педагогічного мислення:

1. Мотиваційно-цільовий компонент (відображає специфіку цілепокладання і мотивації професійного мислення вчителя).

2. Функціональний (діагностичний, пояснювальний, прогностичний, проєктувальний, комунікативний, управлінський).

3. Процесуальний (евристичне оперування системи специфічних способів пошукової пізнавальної діяльності в процесі вирішення вчителем професійної задачі).

4. Змістовний (специфіка педагогічних ситуацій і професійних задач).

5. Операційний (узагальнені, вироблені в педагогічній практиці вчителя способи вирішення професійних задач).

6. Рефлексивний (способи контролю, оцінки та усвідомлення педагогом своєї діяльності).

Д. М. Завалишина [1] вважає, що із збільшенням педагогічного стажу і педагогічного досвіду мислення змінюється, але ця зміна йде у бік зменшення проблемності (попередженні самої можливості виникнення проблемних ситуацій).

На думку М. М. Кашапова, педагогічне мислення реалізується на двох рівнях: ситуативному і над ситуативному [2]. Ситуативний рівень пов'язаний із вирішенням комплексу поточних, актуальних педагогічних проблемних ситуацій. Надситуативний рівень визначає вирішення вчителем проблемної ситуації, пов'язаної з перспективо розвитку педагогічного процесу, при цьому стратегічне управління таким процесом, як профілактика деструктивних конфліктів в професійній діяльності, неможливі без педагогічної рефлексії і прогнозування.

Ю. М. Кулюткін [3] досліджував особливості професійно-педагогічного мислення вчителя як важливого компонента творчого потенціалу його особистості. На його думку, педагогічне мислення може виявлятися на трьох рівнях: 1) рівні провідних ідей, які визначають загальну спрямованість діяльності вчителя; 2) рівні конструктивно-методичних схем, в яких конкретизуються загальні ідеї і принципи; 3) рівні реалізації конструктивно-методичних схем у конкретних педагогічних ситуаціях.

Педагогічне мислення виконує такі функції: пояснювальну, діагностичну, прогностичну, проєкту, рефлексивну, управління і корекції педагогічного процесу та комунікативну [2].

Таким чином, у сучасних психологічних і педагогічних дослідженнях виявлена специфіка, етапи, структура, рівні та функції педагогічного мислення. Проте подальших досліджень ви-

магає проблема формування педагогічного мислення у процесі підготовки сучасних студентів у виші.

ЛІТЕРАТУРА

1. Завалишина Д. Н. Творческий аспект практического мышления // Психологический журнал. 1991, Т.12, № 2. С. 16–26.
2. Кашапов М. М. Психология профессионального педагогического мышления. М.: Изд-во “Институт психологии РАН”, 2003. – 398 с.
3. Кулюткин Ю. Н. Творческое мышление в профессиональной деятельности учителя // Вопросы психологии. 1986, № 2. С. 21–30.
4. Мышление учителя: личностные механизмы и понятийный аппарат / Под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г.С. Сухобской. М.: Педагогика, 1990. – 104 с.
5. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. М.: Высшая школа, 1990. – 119 с.
6. Вилькеев Д. В. Формирование педагогического мышления у студентов: Учебное пособие. Казань, 1992. – 108 с.